

Dr. JAN LOEVENSTEIN:

Reparace a krise.

OBSAH:

- A. Úvod.
- B. Reparace a způsob jich provedení.
  - I. Rozhled.
  - II. Jednotlivé druhy reparačních plnění.
    - 1. Plnění in natura.
    - 2. Reparační plnění prostřednictvím devis.
      - a) Obtíže převodu peněžních plnění do ciziny. (Obtíže transferu.)
      - b) Důsledky převodu peněžních plnění do ciziny.
Měnová inflace.
Přemrštěné tempo racionalisační.
Brüningova opatření.
      - c) Úprava transferu.
  - III. Úprava reparačních plnění.
- C. Hodnocení škodlivosti reparačních závazků pro hospodářství německé a světové.
  - I. Rozhled.
  - II. Posouzení možnosti absolutního nedostatku statků (absolutního podkonsumu) v Německu v důsledku reparačních plnění.
  - III. Posouzení možnosti relativního nedostatku statků (relativního podkonsumu) v Německu v důsledku reparačních plnění.
  - IV. Posouzení škodlivosti transferu.

A. Ú v o d.

Podstata reparací je v tom, že náhradou za způsobenou škodu (zlo) na blahobytu a spokojenosti určitého celku má jiný celek, který onu škodu (zlo) způsobil, poskytnouti užitek, který by onu škodu vyrovnal. Při této konstrukci reparací neběželo podle přání presidenta Wilsona o potrestání viny, nýbrž o stanovení odpovědnosti za vlastní činy ve smyslu civilně-právním

---

Pozn.: Článek tento je z posledních prací prof. Dr. Jana Loevensteina, který dne 1. května t. r. náhle zemřel. Článek byl nalezen v literární pozůstalosti autorově; byl autorem samým již revidován a pro tisk úplně připraven.

a o ručení za způsobenou škodu. Rozumí se, že běželo při tom pouze o odhady, nikoli o přesné zachycení a zjištění škody, což není již proto možné, ježto škodu, kterou kdo utrpěl na životě, nelze materiálními výhodami pro osoby jiné vyrovnati. Potíž problému reparací spočívá v tom, že je lehké přenést majetkové části, které jsou předmětem náhrady škody, z jedné osoby na osobu jinou, ale jest obtížné učiniti tak ve velkém rozsahu z jednoho národa na národ jiný. Při řešení tohoto problému neběží tedy jen o otázku, kolik je nahraditi, nýbrž j a k ý m z p ů s o b e m se to má státi. Je to tedy problém i kvantitativní i kvalitativní.

Ježto běží o to, abychom zjistili, jaký podíl mají reparace jako příčiny krise německé a světové, musíme si napřed uvědomiti, jaké cesty byly hledány a nalezeny pro splnění reparačních nároků a v druhé řadě jak dalece mohly německé národní a tudíž i světové hospodářství poškoditi.

B. Reparace a způsob jejich provedení.

I. Rozhled.

Nebudeme se zde zabývat ani ciframi ani zkoumáním otázky, zda velikost jich byla přiměřena škodě, kterou Německo za války Dohodě způsobilo, ani otázkou zda celkem uložené reparace byly přiměřeny platební způsobilosti a zdatnosti Německa. Neběží totiž o to, jaké obtíže by mohly reparace v budoucnu působiti, nýbrž běží spíše o zjištění, jaké druhy náhrady škody byly zvoleny a zda velikost splněných, nikoli uložených, povinností reparačních dovedla způsobit poruchy tak veliké v hospodářském životě, aby jimi mohl býti vyložen vznik krise. Obě otázky zdánlivě nesouvisejí dohromady, ukáže se však, že spojitost mezi způsobem náhrady škody (tedy mezi druhem reparačního plnění), a mezi škodou, jež v důsledku toho pro Německo mohla vzniknouti, je velmi úzká, že tedy kvalitativní otázka převyšuje důležitostí kvantitativní; ideové řešení škodlivosti reparací pro německé hospodářství ukáže se možným i bez znalosti kvantitativního rozsahu uložených reparačních plnění.

Stát jeden může jiným nahrazovati škodu v zásadě těmito způsoby:

1. *Plnění in natura*, t. j. přenášením statků a služeb přímo. Rozumí se tím dodávka surovin, polotovarů i fabrikátů státu neb státům cizím. „Služby“ jsou téměř úplně zahrnuty pod tímto plněním prostřednictvím statků, neboť dodávají-li se komu statky, dodávají se mu tím i veškeré služby, jež s výrobou dotyčného statku souvisejí. Poskytování přímých služeb není zpravidla možno, ježto by to vyžadovalo přemístění příslušných pracovních sil do země, kde se služba má prokázati.

2. *Devisami*, t. j. poukázkami na statky v cizině, t. j. ve státech jiných než v Německu samotném. Zde povinnost Německa měla dvojí povahu, neboť jednak musilo devisami splácet mimo potřebu vlastního dovozu též suroviny, z nichž mělo vyráběti statky, jež *in natura* dodávalo na účet reparační, jednak musilo devisami přímo splácti svoje reparační závazky. Z dalších vývodů se ukáže, že tento druh reparačního platidla měl největší důležitost ze všech, že však právě jeho odvádění bylo nejtěžším mezinárodním problémem.

3. *Zlatem*. Toho Německo po válce nemělo, pokud se týče, mělo v míře velmi skrovné, takže tento způsob náhrady nepřicházel téměř v úvahu.

4. Je konečně myslitelné, že by náhrada škody se mohla provésti též z *alozněním spoluvlastnictví* cizích států na podnicích německých na př. drahách atd., však tento způsob nebyl vůbec praktikován.

II. Jednotlivé druhy reparačních plnění.

Ze všech možných druhů reparačních plnění jsou důležité pouze plnění *in natura* a placení devisami.

1. Plnění *in natura*.

Dodávku statků *in natura* nelze hodnotiti co do její hospodářské škodlivosti o sobě, nýbrž nutno ji rozložiti v její prvky a ty teprv lze hodnotiti co do jejich škodlivosti pro hospodářství německé.

Statky nutno vyráběti; tedy vyžadují práci, suroviny (uhlí, kovy atd.) a strojový kapitál. Je přirozeno, že Německo nasadilo

všechny páky, aby práce, jejíž zvýšená potřeba nastala, byla zmechanisována a zmotorisována. Nastává proces mašinisační a racionalisační. Pokud by se podařilo nahraditi práci stroji úplně, je zřejmo, že taková reparační dodávka byla by stála dlužnickou zemi vlastně jen s u r o v i n y, neboť stroje byly by pro domácí zemi též nutny a šlo by jen snad o větší opotřebení a rychlejší amortisaci. Suroviny musily se pak odebíratí buď z c i z i n y a problémem bylo pak získati dostatečné množství devis, aby mohly býti zaplacený, aneb dlužnická země musila dodati své vlastní suroviny, pokud je měla. Strojový kapitál možno si ovšem také vypůjčiti. Oběti, jež z dodávek in natura pro dlužnickou zemi mohou plynouti, jsou tedy tyto:

1. práce, pokud ji nelze zmotorisovati,
2. suroviny vlastní,
3. cizí devisy (sloužící koupi cizích surovin a amortisaci a úrokové službě půjček, sloužící ku koupi strojů v cizině, nutných pro výrobu statků in natura dodávaných),
4. zvýšené opotřebení a amortisace strojového kapitálu při výrobě řečených statků.

Z toho plyne: škoda sub. 1. uvedená nemůže býti veliká, neboť celé úsilí Německa směřovalo k maximální racionalisaci a mašinisaci. Kdyby bylo Německo trpělo škodu v tomto směru, musilo by se mu pracovních sil n e d o s t á v a t i, ba pracovní síly musily by býti přepínány. Je však známo, že Německo trpělo nezaměstnaností již dávno před krisí, nejlepší důkaz, že škoda nebyla v nedostatku pracovních sil.

Také škoda sub. 2. (z dodávky vlastních surovin) nebyla toho druhu, aby způsobila krisi. Snad se jimi zmenšovalo bohatství země pro budoucnost, ale krise v Německu nevznikla z nedostatku surovin, odevzdaných reparačním věřitelům.

Také zvýšená amortisace a opotřebení strojové nepadalo na váhu, neboť v moderní době se nevyřaďují zpravidla stroje pro přílišné opotřebení, nýbrž spíše pro z a s t a r a l o s t t e c h n i c k o u a tudíž vydatné upotřebení strojů skýtá možnost jich kapacity rychleji, lépe a rozumněji využití.

Zbývá opatření devis pro koupi cizích surovin a strojů. O této položce budeme však podrobněji mluvit sub. 2. (placení reparací devisami).

2. *Reparační plnění prostřednictvím devis.*

a) *Obtíže převodu peněžních plnění do ciziny.* (*Obtíže transferu.*)

Z úvahy sub. 1. se ukázalo, že národohospodářská škoda dodávek in natura nebyla — pokud nepřihlížíme ku opatrování zahraničních platidel, o nichž pojednáme v této stati — nijak veliká, jistě ne taková, aby se tím mohla vznítiti krise, neboť šlo tu spíše o ušlý zisk (*lucrum cessans*) z neplacených dodávek, jež by jinak byly placeny, než o pozitivní škodu (*damnum emergens*).

Jinak je tomu při opatrování nutných devis, které jednak měly sloužiti opatrování surovin z ciziny, jednak ku splácení reparačních dluhů. Problém z toho vzešlý byl vůbec do jisté míry hospodářským novem, ježto ještě nikdy před tím v dějinách nešlo o převádění tak velikých částek do ciziny (po válce německo-francouzské v r. 1870 postačila Francie splatiti svůj dluh v poměrně krátké době; i tehdy ovšem mělo to příznivý vliv na francouzský vývoz). Tento problém, jak převésti bez zlata větší plnění peněžní do ciziny, nazývá se *problémem transferu*. Devisy, t. j. pohledávku proti cizině, nemožno jinak opatřiti než vývozem zboží, nebo půjčkou, nebo ostatní položky, které spoluvytvářejí platební bilanci, nespádaly pro Německo v ohledu reparačním v úvahu. (Jako na př. lodní doprava, jež je cennou položkou pro Anglii atd.). Obtíž spočívala právě v tom, že cizina věřitelská měla veliký zájem na tom, aby německý vývoz nevzrostl do takové míry, že by podlomil soutěživost výroby věřitelských zemí buď tím, že by ji ohrozil v jejím vlastním domově, nebo tím, že by ohrozil její vývoz na trzích mezinárodních. Proto také Anglie kladla velký důraz při pozdějších reparačních jednáních na to, aby kvota dodávek německých, jež se konala in natura, byla podle možnosti snížena. Francouzský průmysl se pak ohrazoval proti tomu, aby znovuzřízení zpustošeného území ve Francii bylo prováděno průmyslem německým. Všechna ta svízele plynula z toho, že v dřívějších dobách běželo národům o to, aby získaly statky, v pozdějších, aby získaly konsumenty a odbytiště pro statky. Neboť průmysl, toť reprodukce, jež je tím lacinější, čím

je větší rozsah, v němž se provádí. Kdyby se podařilo výrobu úplně zmechanisovat a zmašinisovat, nestála by téměř vůbec nic. Jen suroviny nejsou volně nahraditelné, zejména tam, kde je země na příslušné surovinné zdroje chudá. Proto byly reparační dodávky německé in natura věřiteli víc a víc omezovány na surovinné dodávky, ale i pak byly Anglií pozorovány nevlídným okem, neboť Anglie viděla na př. v reparačních dodávkách uhlí těžkou soutěž pro svůj vývoz uhlí, jenž po válce značně poklesl.

b) Důsledky převodu peněžních plnění do ciziny.

Problém transferu vedl v Německu k následujícím význačným zjevům, jež jsou pro řešení otázky škodlivosti reparačí velmi závažné. Je to:

německá měnová inflace,
přemrštěné tempo racionalisační,

opatření Brüningova (tak zv. nouzová) z prosince 1931, jež z velké části možno vysvětliti právě snahou po vyvrcholení vývozu,

Všechny tyto jmenované zjevy byly totiž výsledkem snahy Německa, aby si opatřilo co nejvíce devis, aby se mohlo zbavit svých reparačních (a tedy zahraničních) závazků. Neboť, jak jsme viděli, dodávky in natura nebyly pro Německo obětí nijak těžkou, kdyby nebylo třeba dovážeti cizí suroviny a stroje a tedy platiti do ciziny; vše tedy tkvělo v problému dostatečné zásoby devis. Přímé platy devis zase vyžadovaly zahraniční pohledávky a tudíž Německo bylo vlastně vnuceno do merkantilistické politiky, již rozumím jednostrannou snahu o optimum platební bilance, a tedy do snahy zmaximalisovati svůj vývoz a tak si pohledávky na cizinu opatřiti. Snaha po zvýšení vývozu musila vésti ku snaze o maximální stlačení výrobních nákladů.

Měnová inflace.

To umožnil nejprve inflační dumping. Tím nemá býti řečeno, že Německo úmyslně a záměrně se vrhlo v náruč inflace, aby mohlo prováděti vývozní dumping. Faktem však je, že náhlou velikou poptávkou Německa po cizích měnách v důsledku repara-

račních platů byl kurs německé měny sražen a tím zahájena veliká německá inflace. Německo nemělo ovšem a prima vista důvodu příliš se bránit této inflaci, ježto inflace podporovala vývoz, znemožňovala dovoz a tak podporovala získávání cizích platidel. Tyto zdánlivé výhody ukazují se arci s hlediska nezaujatého pozorovatele úplně illusorní a mám zato, že to byla právě veliká inflace, která byla z hlavních příčin, jež uvedla Německo do dnešního kritického stavu. Neboť ve skutečnosti inflací byl finančně udušen střední strádal, jehož úspory ona pohltila. Nejvíce z ní profitoval ovšem velký a těžký průmysl, jenž se úplně zhostil dluhů, odepsal si investice, pokud zněly na měnu domácí a měl veliké výnosy. Tento prospěch měl z inflace ovšem na úkor téměř všech ostatních vrstev obyvatelstva, jež inflací trpělo. Těžkému průmyslu se dostávalo od státu podpor v době okupace Poruří za účelem, aby okupaci sabotoval. Tyto podpory se prakticky rovnaly darům, neboť se splácely v znehodnocené měně. Vedle průmyslu jediné zemědělství nebylo při inflaci na tom příliš zle, ježto se zbavilo levně dluhů. Veliká část průměrného konsumu byla však finančně vybita a teprve pozvolna po inflaci se zotavovala. Nastala neslýchaně veliká akumulace kapitálu na jedné, proletarisace na druhé straně. Těžké škody, jež tím německé hospodářství utrpělo, ukázaly se však teprve v souvislosti se zjevem uvedeným na druhém místě mezi oněmi, jež byly důsledkem úsilovné snahy Německa vystupňovati vývoz co nejvíce a získat co nejvíce zahraničních platidel. Tímto zjevem je vybičování racionalisačního tempa.

Přemrštěné tempo racionalisační.

Již ve stati, kde bylo mluveno o dodávkách in natura bylo poukázáno k tomu, že Německo bylo nepřímou donucováno k tomu, aby co nejvíce uspořilo na kvantu lidské práce při výrobě, ježto výkonnost Německa se měla zmnohonásobiti. Avšak ještě daleko více, než v důsledku dodávek in natura, musilo Německo hleděti k tomu, aby výrobu zmechanisovalo a tím zlevnilo, v důsledku placení cizími devisami. Neboť potřebovalo co největší vývoz, na mezinárodním trhu mohlo však soutěžit jen tehdy, mohlo-li býti lacinější než ostatní státy. V té době byly Spoj. Státy již

na cestě ku urychlené racionalisaci následkem vysokých mezd, jež se tam platily. (Platila tam theorie, že se vysoká produkce může udržeti jen dobře placeným konsumentem, tudíž platily se vysoké mzdy, ale to vedlo ku snaze, aby bylo zaměstnáno co nejméně ruční pracovní síly, podle hesla: „dobře placené pracovní síly, ale co nejméně jich“.) Tuto soutěživou schopnost musilo Německo nejen dohoniti, nýbrž předhoniti. Byla mu k tomu dána vhodná příležitost, neboť bylo přímo zahrnováno přívalem nového kapitálu, jež Spoj. Státy do Německa půjčovaly, vidíce v tom dobré uložení. Německý průmysl tedy, jenž po inflaci vstoupil zesílen a téměř bez dluhů na mezinárodní trhové kolbiště, vrhl se do boje o mezinárodní trhy, jsa k tomu poměry nucen, na druhé straně vítaje toto donucení. Za tím účelem se zcela nově strojově vybavil, takže v brzku byl z nejracionalisovanějších průmyslů vůbec. To však bylo dvojsečnou zbraní. Mohl výhodně soutěžit do ciziny a získával si tím konsum zahraniční, avšak zabíjel si konsum vnitřní. Nezaměstnanost od let tam byla vedle Anglie největší na světě. Není to zvláštní, že země, jež se stala poplatnou v cizině a jež tudíž by měla býti — ne-li přetížena prací, tedy alespoň co do své pracovní schopnosti zemí plně využitou — trpěla tak těžkou nezaměstnaností? Může-li se kde mluvíti o škodlivém tempu racionalizačního procesu, pak je to v Německu a ve Spoj. Státech.

Brüningova opatření.

Mezi prostředky, které mají sloužiti podpoře německého vývozu, spadají také nouzová opatření Brüningova, jež zdají se býti přímými protiopatřeními proti anglickému opuštění zlatého standartu. Anglie opustila zlatý standart v září 1931 a již počátkem prosince přichází Brüning se svými nařízeními. Lze je chápati také jako opatření čistě deflatorní a po té stránce bude o nich též na svém místě mluveno. Ale jako prostředky pro podporu německého vývozu spadají s hlediska soustavného výkladu sem a proto musila zde býti o nich řeč.

Všechna tato zařízení, všechny tyto zjevy, ať již byly úmyslné, jako racionalisace, či ať byly Německu vnuceny, jako snad inflace, jsou význačny tím, že podporují odbyt německého zboží v cizině a pomáhají Německu získávati cizí platidla proň tak potřebná,

ale na druhé straně vesměs zabíjejí domácího konsumenta. To platí o inflaci, jež vyřadila z konsumu drobného střídala, o urychleném tempu racionalisačním, jež vedlo k nezaměstnanosti, i o nařízeních Brüningových, která oslabují kupní sílu konsumenta. Německo získává tedy jako exportér, ale jako producent per saldo přece jen ztrácí.

A to, co platí o Německu, myslím, že platí bohužel o všech státech v poslední době. Již dávno přestala obava z nedostatku výroby a nastoupila místo ní obava z nedostatku konsumentů, ale při tom největší péče neplatila tu konsumu domácímu, nýbrž cizímu. Konsument domácí musí platiti výrobu vysokými cenami, jež jsou chráněny stále stoupajícími ochrannými cly, a za to do ciziny se vesele dumpinguje,¹⁾ t. j. prodává se případně i se ztrátou. Zvýšený domácí výnos nahrazuje vývozní ztrátu. Ježto však to činily všechny státy, ježto se navzájem podbízejí a jako exportéři se takřka mstí cizině za to, co ona jim na domácím trhu jako importér dumpingem uškodí, jsou všechny nuceny v urychlené racionalisaci hledat sebeochranu. Ne racionalisace, ale její horečné tempo zde škodí. Mezinárodní úmluva o dumpingu a nekalé mezinárodní soutěži byla by tu na místě. Německo při tomto všeobecném závodění bylo na tom o to hůře, že musilo hledět předhoniti veškerou světovou konkurenci.

c) Úprava transferu.

Není divu, že za tohoto stavu věcí bylo největší úsilí vynaloženo na to, aby byla otázka transferu upravena. Také ohnisko všech reparačních jednání bylo ve snaze o tuto úpravu a ve stanovení výše reparací. Arci konec konců i výše reparací závisela od úpravy transferu, neboť Německo jistě by mohlo a bylo by i ochotno platiti více, kdyby nebylo nebezpečí pro jeho měnu v převádění plateb do ciziny.

Účelem tohoto pojednání o reparacích není historiografie reparačních jednání, neboť příslušná data jsou buď notorická,

---

¹⁾ Není dosud ustáleného pojmu dumpingu a tudíž se zde o něm nemluví v původním smyslu, kde se mělo na mysli podbízení v důsledku práce otrocké nebo klesající měny.

nebo aspoň snadno přístupná. Nás zajímá pouze ideové řešení problémů sem spadajících.

V čem spočívala podstatná úprava transferu?

1. V tom, že bylo poskytnuto podle Dawesova plánu Německu částečné moratorium, aby se německé hospodářství mohlo valutárně zotaviti, a to po dobu 4 let.

2. V tom, že platby do zahraničí měly ustati, kdyby německá měna tím měla býti ohrožena. Teprve určitá částka (podle Youngova plánu 660 mil.) je nepodmíněně splatná.

3. Povinnost prováděti transfer byla převalena na Agenta reparačních platů (Parker Gilbert), ježto nadále mělo platit, že v zásadě je povinnost Německa splněna okamžikem, kdy reparační plnění byla vykonána v domácí měně u cedulové banky na reparační účet. Povinnost převáděti je do ciziny, nebylo již úkolem německé vlády, nýbrž Agenta platů reparačních.

4. Transferu se dostalo ulehčení komercialisováním reparačního závazku, t. j. Německu se dostalo půjček podle plánu Dawesova i Youngova, a to půjček v cizích měnách, které umožnily, aby dostalo svým reparačním závazkům, aniž porušilo svoji měnu.

5. Byla zřízena určitá spojivost a vztah mezi plněním in natura a převáděním platů do ciziny.

O obou posledních modalitách bude ještě řeč.

III. Úprava reparačních plnění.

Konečně se musilo probudit přesvědčení, že Německu je možné pouze plnění dvojího druhu. Stávalo se však víc a víc zřejmým, že každý z obou druhů plnění je nevýhodným svým způsobem, tedy buď z toho nebo onoho hlediska. Plnění in natura stlačovalo možnost odbytí a tedy i produkce pro věřitele a ztěžovalo boj o konsumenta, plnění hotovými ohrožovalo měnu německou a tím nepřímo i pohledávky reparačních věřitelů. Proto vidíme, že středem každého reparačního jednání, vedle boje o výši reparačních závazků, byly též porady o způsobu plnění, přesněji řečeno: vidíme tu kolísání mezi řečenými dvěma alternativami, t. j. mezi plněním in natura a mezi placením hotovými, t. j. devisami,

Konečně se našlo jisté východisko z nouze, když se došlo k přesvědčení, že i platy hotovými jsou proveditelné jen tak, že Německo si může opatřit devisy jen exportem a onen export že přec jen částečně musí větší věřitelé absorbovat. Reparační věřitelé musili si tedy říci, že německý export zboží, jímž si Německo získá zahraniční platidla nutná ku placení devisami, musí se umístiti buď přímo ve věřitelských zemích a je tedy nepřímou dodávkou in natura, nebo že jej lze umístiti v zemích neutrálních, neinteresovaných, tam však že postačuje soutěživost věřitelských zemí, jež také chtějí exportovat, a tudíž že takový export Německa konec konců příliš neliší se od dodávek in natura. Proto se sice proti přímým dodávkám in natura bojuje, zakazuje si jich reexport (Dawesův plán: Annexe 6) a rozsah jich stále se více zúžuje, na druhé straně se hledí získati organická spojitost mezi vývozem Německa a platy v hotovosti.

Ježto hned první pokusy platiti devisami srážely kurs německé měny, dál se pokus ve větším měřítku organisovati dodávky in natura. Ale, jak již řečeno, nastal silný odpor ve všech věřitelských zemích se strany průmyslu, jemuž by se boj o konsumenta byl podstatně snížil.

Nicméně prosadily se dodávky in natura ve všech dalších úpravách. Tedy jak v plánu Dawesově tak i Youngově. Podle Youngova plánu měly se však pozvolna snižovati a po 10 letech mělo se s nimi ustát úplně. Po dobu však kdy trvaly, musilo se hleděti vyrovnávání platů pokud možno zjednodušiti. Neboť dodávky se děly od soukromých podnikatelů německých k soukromým podnikatelům ze zemí věřitelských, ale nositeli povinností na jedné a práv na druhé straně nebyla soukromá hospodářství, nýbrž státy (hospodářství veřejná). Peněžní vyrovnání musila tedy procházeti jak rukama soukromých podnikatelů, již platy konali a dostávali, tak i pokladnami veřejných svazků, jež mezi soukromé kontrahenty musily nějakým způsobem vstoupit.

Dělo se to tak, že importér věřitelského státu kupoval za účelem zaplacení zboží od svého vlastního státu devisu vystavenou na Agenta reparačních platů v domácí měně, ten pak, že tuto devisu honoroval německému exportérovi v německé měně a úhradu za to že obdržel od německé vlády. Tím způsobem dostávala věřitelská vláda peníze od svého příslušníka, sama však neplatila,

ježto německému exportérovi platila německá vláda prostřednictvím Agenty reparačních platů. Německá vláda platila tedy nepřímou věřitelské vládě. Analogicky probíhal postup při poškození z věřitelského státu, jenomže ten nekupoval směnky od svého státu, nýbrž dostával boletu zdarma.

Jiný způsob splácení německých dodávek byl t. zv. Reparation Recovery Act, kde právě vylíčený postup se uskutečňoval jen z části, t. j. asi z jedné čtvrtiny a ostatek soukromí podnikatelé vyrovnávali přímo mezi sebou.

Vedle úpravy dodávek in natura byly upraveny reparačními úmluvami též platby hotovými. Zde se rozpadal problém jednak na zjištění pramenů, z nichž mají se reparační platy odčerpávat (podle Dawesova plánu to byl rozpočet státní, obligace železniční a průmyslové: Partie I.; podle Youngova plánu pouze rozpočet a železnice), jednak na přenášení reparačních platů do ciziny — t. zv. transfer, o němž již bylo pojednáno. Sem spadá zřízení úřadu Agenty reparačních platů, určité zajišťovací předpisy, aby se předešlo znehodnocení měny; tedy na př. povolení moratoria v Německu, pohyblivost výše splátek podle indexu prosperitního atd., provádění transferu Agentem reparačních platů, zastavení transferu, kdyby stabilita německé měny byla ohrožena. Nejdůležitějším bodem sem spadajícím je poskytnutí půjček v cizích měnách, jež umožňují Německu, aby bez ohrožení měnového dostalo svým reparačním závazkům.

C. Hodnocení škodlivosti reparačních závazků pro hospodářství německé a světové.

I. Rozhled.

Hodnocení škodlivosti reparací pro hospodářství německé a tedy i světové je ohniskem tohoto pojednání a vyžaduje nestranného a velmi bedlivého uvážení všech složek, jež zde spadají v úvahu. V čem by vůbec mohla tato škodlivost pozůstat? Zřejmě v působení absolutní nebo relativní chudoby, ježto při našem hodnocení běží pouze o posouzení hospodářských otázek blahobytu. A tu lze říci, že blahobyť lidské

společnosti může být v zásadě poškozován buď absolutním nedostatkem statků, anebo organizačními poruchami při výrobě neb distribuci statků (relativním nedostatkem).

Absolutní nedostatek statků může pak zase nastati buď jich ničením — na př. válkou nebo živelními pohromami, nebo záměrným omezením výroby — na př. při odbytové krizi nebo odevzdáváním statků do ciziny na př. z důvodů válečné kontribuce, náhradou, nebo z titulu reparací.

Relativní nedostatek může býti způsoben organizačními poruchami při distribuci — na př. odumřením kupní síly i některých jedinců (nezaměstnaností), neboť pro ty, kdož nemají kupní síly, není dostatek statků. Tomuto dvojímu nedostatku odpovídá také dvojí druh podkonsumu. Z absolutního nedostatku vzniká absolutní, z relativního relativní podkonsum. Při onom nelze více konsumovati, poněvadž výroba nestačí více v y r á b ě t i, při tomto nikoli z toho důvodu, nýbrž proto — že konsum nemůže více k o u p i t i.

Je velmi důležité zjistit, zda v Německu vznikl absolutní či relativní nedostatek statků a tudíž i příslušný absolutní či relativní podkonsum.

II. Posouzení možnosti absolutního nedostatku statků (absolutního podkonsumu) v Německu v důsledku reparačních plnění.

V Německu se zpravidla líčívají následky reparačních závazků tak, jako by působily absolutní nedostatek statků, jakoby Německo bylo věřitelskými státy absolutně ožebračeno, tedy jakoby jeho výrobu stíhal nejíný osud, než kdyby válka nebo živelní pohromy jeho statky ničily. Ve spojení s tím se rádo tvrdívá, že toto líčené ochuzení způsobilo německou a tím i světovou krizi. A vskutku se zdá, jako by toto mínění bylo správné, uváží-li se, že se tu vyvázejí statky (ať již dodávkami in natura či odváděním devis) bez protislužby. S hlediska Německa tedy tyto statky mizí stejně, jako kdyby propadly zkáze.

Na doklad toho se pak uvádí, že kdyby nějaký hospodářský celek byl pak sebevíce utlačován daněmi, že se jich výnos v té či oné formě zase výrobě domácí dostane, ježto státní výdaje osobní či věcné přijdou zase k duhu konsumu či kapitalisaci,

ale domácí. Při vývozu kapitálu bez protislužby je tomu prý zcela jinak. Ačkoli úvaha o sobě je správná, přece závěry a úsudky z toho na podnícení krise jsou po mém názoru upřílišněné. Předpokládejmež, že by byl vynalezen stroj, který by obstaral velikou část výroby určitého druhu s velikou úsporou lidské práce, že by zhotovoval téměř libovolné množství statků, že by však majitel stroje měl povinnost darovati určitý počet statkových exemplářů zdarma do zahraničí a dále, že by si byl stroj zakoupil z vypůjčených peněz. Jistě by ani on sám, ani lidé z dotyčné země nemusili trpěti žádného nedostatku v onom druhu statků, přesto, že by určité jich množství musil majitel stroje odevzdati bez úplaty do ciziny. Neboť stroj by stačil patrně zásobit domácí konsumenty a při tom ještě vyrobit i onu darovanou dodávku. Komplikace by nastala tehdy, kdyby majitel stroje měl stroj splácet, neboť i pak by sice stačil stroj vyrobit tolik, aby se vývozem oněch statků mohla uhradit jeho amortisace, ale pochybné by bylo, zda by je cizina byla ochotna odebírat i za úplatu, tedy kupovat. Tedy v tom případě by nenastal absolutní nedostatek statků onoho druhu v domácí zemi, ale možná by nastaly obtíže v transferu při splácení dluhů a ohrožení měny. Uvedený příklad je obrazem poměrů v Německu. Jedině tenkrát by se ještě mohlo mluvit o absolutním nedostatku, kdyby se prokázalo, že Německo nemohlo vyrobit více, ježto si nemohlo koupit více surovin z ciziny pro další výrobu, ježto svoje devisy odevzdalo na reparace. Ale pokud jsem mohl zjistiti, nedostatek cizích surovin Německu nehrozil a neomezil další výrobu. Ohrožení měny a nedostatek devis nastal v Německu nikoli při nákupu surovin, nýbrž teprve při odvolání pohledávek cizími věřiteli a tedy při splácení dluhů. Positivní důkaz o tom, že Německu nehrozil absolutní nedostatek statků z reparačních dodávek, viděl bych také v notorických datech o nezaměstnanosti, která právě v Německu již od dlouhých let řadí. Vždyť kdyby tam byl nedostatek statků, nic by nepřekáželo tomu, aby si ona země postavila více těch vypůjčených strojů, zaměstnala u nich nezaměstnané, neboť kdyby tu byli konsumenty, byla by tu i příležitost tvořiti další bohatství. Země tak průmyslově vyzbrojená jako Německo by mohla výrobu jistě velmi rozmnožiti, kdyby byl nedostatek statků a dostatek kupců. Ale je tomu naopak. Je tam nedostatek kupců s kupní

silou a při tom možnost velkého nadbytku výroby. Byl ten nedostatek kupní síly zaviněn snad přímo reparačními plněními o sobě? Nikoliv,¹⁾ neboť kupní síla závisí od množství statků jsoucích k dispozici a od distribučního klíče, avšak pokud tu je, zaměstnanost není nikdy zničena. Právě okolnost veliké nezaměstnanosti měla býti důrazným upozorněním pro hospodáře, aby o tom přemýšleli. Je-li stát nucen zvýšiti svůj výkon z důvodu své poplatnosti, mělo by nastati vypjetí všech pracovních sil a práce přes čas by se jevila přirozenější než nezaměstnanost.

Probíhá-li tedy naše úvaha bez ohledu na kategorii vlastnictví a distribuční, musíme dojíti k závěru, že, pokud tu jsou pracovní síly, které by mohly rozmnožiti výrobu, a pokud tu jsou stroje, které by mohly býti více využity a pokud se ani jednoho z obou faktorů plně nevyužívá, není myslitelné, aby dotyčný národ mohl býti ohrožen absolutním nedostatkem. Řekne se: „Uvážíme-li však věc se zřetelem na kategorii vlastnictví a dané poměry distribuční, ukáže se nám vše v jiném světle. Zlo je totiž v tom, že podniky nemají dostatečného výnosu, ježto se jim odčerpává daněmi pro výkup statků a devis, odevzdávaných do ciziny na účet reparační. Důsledkem toho hospodářství se stává kapitálově nedokrevným, není kapitálu, aby si podniky opatřily strojní výzbroj (investice), suroviny a není dostatek provozního kapitálu. To přece musí vésti k omezení produkce a k absolutní chudobě (absolutnímu nedostatku statků).“ Ani to však není správný závěr, neboť chudoba a nedostatek kapitálu, pokud snížené výnosy podniků nedovolovaly dostatečnou jeho tvorbu, nahrazoval se výpůjčkami z ciziny (dovozem kapitálu), které převyšovaly vývoz kapitálu v posledních letech dosti značně. Dokud se tyto půjčky nepočaly splácet, dokud se neodvolávaly z ciziny zpět, nemohlo tu býti příčiny ku krizi. A tu je přece známo, že krise již dávno škrtila hospodářství v celém světě, než odvolání kapitálu z Německa započalo. Krise vedla ku odvolání kapitálu, ne jeho odvolávání ke krizi. Jiná otázka je krise úvěrová, která přistoupila ku světové krizi dodatečně a která způsobila měnovou krizi anglickou, neboť

---

¹⁾ Nepřímo však přece tím, že Německo inflací si střední kupní sílu zničilo a nad to bylo nuceno k upřílišněné racionalisaci, jež vedla ku nezaměstnanosti a k vymizení kupní síly.

ta byla způsobena jistě neschopností Německa, aby v daném momentě splatilo vypůjčené kapitály. Jinak by tomu bylo, kdybychom měli posouditi, zda by reparace nemohly způsobiti pro futuro nedokrevnost kapitálovou v Německu a případně absolutní nedostatek statků. Tu dlužno ovšem vysloviti domněnku, že takové nebezpečí by tu bylo, ježto věčně vypůjčovati si nelze. Ale běželo přece o rozhodnutí správnosti tese, že krise byla způsobena reparačními plněními provedenými již v minulosti.

Myslím tedy, že, nechť uvažujeme o celém problému s ohledem na kategorii vlastnictví a dané poměry distribuční, či bez takového ohledu, že vždy můžeme bez výtky zaujatosti vysloviti mínění, že absolutního nedostatku v důsledku reparačních plnění v Německu nebylo a jím že krise nevznikla. Neboť z budoucího ohrožení, o němž byla řeč, nemohla ovšem v minulosti vzejíti krise.

III. Posouzení možnosti relativního nedostatku statků (relativního podkonsumu) v Německu v důsledku reparačních plnění.

Naproti tomu mám za to, že by bylo velmi těžko vyvrátiti tvrzení, že v Německu vznikl typický relativní podkonsum, typický relativní nedostatek statků. Byla to zejména veliká inflace německá, jež zůstavila po sobě stopy až po naše dny, a racionalisace, jež byla vynucena snahou získati zahraniční trhy (k vůli devisám) a spořiti na drahé práci lidské. (Drahá je pracovní síla v Německu proto, že následkem veliké inflace byly všechny soustavy peněžního mechanismu přepočítávány na předválečnou úroveň, čímž se stalo Německo státem drahým s drahou pracovní silou.) Jakým způsobem racionalisace v přemrštěném tempu dovede působit podkonsum, ukázal jsem již v četných jiných pracích, takže zde to pomímám. To platí o všech opatřeních v Německu, jež měla podporovati vývoz, získávala konsumenta zahraničního a umrtvovala domácího. (Obzvláště zajímavou studií by bylo šetření o tom, zda také zdaňování, které následkem závazků reparačních musilo být v Německu obzvláště tíživé, nepřispělo ještě více k nerovnoměrné distribuci a zvýšení relativního podkonsumu.)

Mluví-li se tedy o škodlivosti reparačních závazků pro Německo, pak je to oprávněné, ale nikoli ve smyslu, jak se to obvykle vykládá,

totiž, že reparační povinnosti vybrakovávají Německo, takže pro ně již ke konsumu nezbyvá, neboť v Německu by mohlo jít jen o nebezpečí porušení měny při vývozu kapitálu, a ten by se mohl projevit až tehdy, až Německo bude dluhy splácet, neboť pak by ho Německo musilo vyvážeti více, než ho dováží; dodnes však Německo toho neučinilo, ba při prvním pokusu se ukázala toho nemožnost. Dnes Německo půjček již nedostává, ale také neplatí reparací. Škoda pro Německo je však tam, kde je s druhé strany i jeho prospěch; totiž že se vyzbrojilo co nejlépe pro mezinárodní konkurenční zápas a pro export (v t o m j e j e h o p r o s p ě c h), ale bohužel na úkor domácího konsumu, jež upřílišněnou racionalisací vyřadilo z výroby a tím i z důchodu a konsumu (v t o m j e j e h o š k o d a). Je výhodou pro organismus, může-li se proti jedu imunisovati protijedem, přebere-li se však dávka, trpí organismus snad více protijedem, než jedem samotným.

IV. Posouzení škodlivosti transferu.

Potíže transferu byly již vyloženy a bylo ukázáno, že to byl centrální problém celého komplexu reparačních otázek. Jeho nebezpečí je ohrožení měny dlužného státu. Bylo poukázáno na opatření, jež domněle toto nebezpečí mají zažehnat. Nikdo však nevymyslí žádné jiné možnosti převedení bohatství z jednoho státu na druhý, než možnosti, jež je ve vývozu statků. Bezplatný dovoz statků byl v době lidské chudoby výhodou, v době dnešní, tedy v době honby za konsumentem, je to však ohrožením pro příjemce (pro reparačního věřitele) samotného. Jediné možné cesty, která by nebyla ohrožením pro věřitele a převedla na ně přece vlastnictví majetkových hodnot (arci jen právní titul, nikoliv hodnoty samy přes hranice), totiž založení spoluvlastnictví věřitelů reparačních na určitých podnicích soukromých neb veřejných, této jediné reparační cesty věřitelé nepoužili. Zkoumáme-li však škodlivost transferu pro německou měnu, pak vidíme, že ani zde nemohly tkvít kořeny světové krise, neboť, jak řečeno, škoda by mohla vzejít jen z pasivní platební bilance Německa. K té však nemohlo dojít, neboť odečteme-li dodávky německé in natura, které měnu nemohou poškozovati, zbývá pouze vývoz devis (vývoz kapitálu), proti němuž stojí dovoz kapitálu v podobě

výpůjček soukromých a veřejných, jež byly Německu poskytnuty, a tu bylo mnohokrát již řečeno, že tento dovoz převyšuje dosti značně vývoz kapitálový. Nebezpečí je tedy pro budoucnost, až by nastalo splácení, nemohlo však vzniknout a působit anticipando v minulosti.

Tímto závěrem, k němuž jsme došli, je dáno též hledisko naše k otázce, zda by se mělo vyhověti žádosti Německa, aby bylo propuštěno ze všech reparačních závazků.

Nebudou-li peněžní reparace Německu odpuštěny, jest se obávati nových poruch. Má-li Německo býti propuštěno ze všech závazků navždy, pak je počítati přece snad též s předskokem, jež by se dal Německu tím, že jeho hospodářství je na konkurenční zápas prvotřídně připraveno, organizační i technickou výzbrojí. Za výpůjčky si opatřilo Německo kapitálovou i výrobní výbavu, splácet je bude h o t o v ý m i výrobky a tovary, jež budou nejlacinější na celé pevnině. Nelze se tedy diviti obavám, které reparační věřitelé chovají. Snad si uškodili tím, že vnutili Německu protijed, jež je učinil konkurenčně neobyčejně zdatným. Myslím tedy, že by mohlo dojít ke škrtu všech reparačních pohledávek jen tehdy, kdyby měli věřitelé záruky, že na štědrý akt vzdání se svých pohledávek nebudou dopláceti porážkou při světové soutěži. Tedy i zde, jak vidno, je třeba mezinárodních úmluv o tom, co je považovati za zdravou a co za nezdravou soutěž a jakými opatřeními by bylo čeliti německé konkurenční přemoci v případě, že by se od reparačních plnění úplně ustoupilo. Za jiných podmínek asi věřitelé nebudou ochotni ke škrtu reparací, nýbrž jen ku jich odložení.
